

УДК 338.262

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.1.8>

СТАН ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ

Острогляд О. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Державного університету «Житомирська політехніка», професор кафедри права та публічного управління ЗВО «Університет Короля Данила»
ORCID: 0000-0003-0003-3075

Наумчук К. М. – доктор філософії, доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка»
ORCID: 0000-0002-4195-5124

Тростенюк Т. М. – доктор філософії, доцент, доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка»
ORCID: 0000-0001-7130-7454

Швидкі темпи змін навколишнього середовища змушують кожного з нас швидко реагувати та адаптуватись до нових реалій. У сучасному світі дедалі більше країн активно підтримують ініціативи щодо розвитку енергоефективності, оскільки саме сфера енергетики визначає темпи розвитку суспільства. Розвиток нових технологій, темпи та масштаби будівництва, діджиталізація усіх сфер потребує досить великих затрат з енергетичного боку. Енергоресурси стають красивим елементом, що несе вагому значимість для якості життя людей та загального розвитку країн, ба більше – без енергоресурсів сучасне суспільство не є можливим. Саме тому, кожне суспільство ставить та визначає свої цілі в забезпеченні екологічно безпечної енергії, якої має вистачати для забезпечення потреб внутрішнього споживання та відкривати можливості для експорту енергетичних ресурсів, що підвищує економічну дохідність і водночас сприяє збереженню навколишнього середовища та уникненню змін клімату.

Енергонезалежність в сучасному світі є значною конкурентною перевагою над країнами, які перебувають в повній залежності від постачальників енергоносіїв. Тому, на сьогоднішній день стан енергетичної безпеки може варіюватися в різних країнах та регіонах світу. Враховуючи події, які відбуваються в Україні сьогодні, енергетична безпека є ключовим аспектом сталого розвитку та економічної стійкості, адже це поняття охоплює широкий спектр елементів: від надійності постачання енергії до зменшення впливу на навколишнє середовище та ефективного використання ресурсів. Важливість енергетичної безпеки зосереджується в основних складових, які визначають довгостроковий успіх та стійкість країни.

Ключові слова: держава, державне управління, енергоефективність, енергонезалежність, управління енергоефективністю, державна безпека, енергетична безпека.

Ostrohliad O. V., Naumchuk K. M., Trosteniuk T. M. State of the state administration for energy security of Ukraine

The rapid pace of environmental changes forces each of us to quickly react and adapt to new realities. In today's world, more and more countries are actively supporting initiatives for the development of energy efficiency, since it is the field of energy that determines the pace of society's development. The development of new technologies, the pace and scale of construction, the digitalization of all spheres require quite large costs from the energy side. Energy resources become a landscape element that is of great importance for the quality of life of people and the general development of countries, moreover, modern society is not possible without energy resources. That is why every society sets and defines its goals in the provision of environmentally

safe energy, which should be sufficient to meet the needs of domestic consumption and open opportunities for the export of energy resources, which increases economic profitability and at the same time contributes to the preservation of the environment and the avoidance of climate change.

Energy independence in today's world is a significant competitive advantage over countries that are completely dependent on energy suppliers. Therefore, today the state of energy security may vary in different countries and regions of the world. Considering the events taking place in Ukraine today, energy security is a key aspect of sustainable development and economic stability, because this concept covers a wide range of elements: from the reliability of energy supply to reducing the impact on the environment and efficient use of resources. The importance of energy security is concentrated in the main components that determine the long-term success and sustainability of the country.

Key words: *state, state administration, energy efficiency, energy independence, energy efficiency management, state security, energy security.*

Постановка проблеми. Не є таємницею, що в сучасних реаліях енергетична безпека є критичним фактором для забезпечення економічної стабільності країни. Саме нестабільність в роботі енергетичного сектору може призвести до збою в роботі виробництв, простоїв в роботі працівників, а в результаті – вплине на конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринку яка неодмінно залишить відображення на соціальній сфері. Розвинуті та високотехнологічні економіки демонструють, що гармонійно функціонуючі та диверсифіковані енергетичні системи є основою для стійкого економічного розвитку.

Згідно статистиці, Україна виступає однією з країн, яка стикається з високим рівнем енергоємності валового внутрішнього продукту, що свідчить про низьку конкурентоспроможність економіки. Це обумовлено: низьким рівнем енергоефективності, фінансовою кризою та обмеженою платоспроможністю населення. Програми розвитку, спрямовані на підвищення енергоефективності країни, не лише сприятимуть інтеграції економіки, але й допоможуть зменшити залежність від імпорту паливно-енергетичних ресурсів. Таким чином, вирішення питань енергоефективності стає пріоритетним напрямком для подолання економічної кризи в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Енергетична сфера не може вирішувати свої проблеми автономно, державні програми та стратегії підтримки є запорукою успіху. Досліджуючи особливості державного регулювання сфери енергоефективності України, висвітлюються в працях багатьох науковців, зокрема, Данилишина Б. М. [1], Денисюк С.П. [2], Дрожжин Д. Ю. [3], Кириленко О.В. [3], Коцар О.В. [2], Микитенко В.В. [1], Праховник А.В. [4], Стогнія Б.С. [4], Чернецької Ю.В. [2] та ін. Разом з тим, існує ряд проблем щодо формування ефективного механізму державного управління енергетичною безпекою України, що є особливо актуальним і потребує подальшого дослідження.

Метою статті є: проаналізувати сучасний стан енергетичної безпеки України, навести наукове обґрунтування використання основних методів державного управління в досліджуваній сфері.

Виклад основного матеріалу. Активні кроки щодо підвищення рівня енергетичної безпеки та формування сильної та енергонезалежної країни були зроблені в той момент коли Україна, обрала шлях євроінтеграції свого розвитку та приєдналась до Енергетичного Співтовариства та уклала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. В цей момент країна взяла на себе зобов'язання імплементувати ряд Директив ЄС, зокрема у сфері енергетики, з метою підвищення рівня енергетичної та екологічної безпеки, гармонізації енергетичного законодавства та приведення його у відповідність до європейських стандартів, основною метою яких є створення спільних енергетичних ринків.

На сьогоднішній день, в Україні успішно імплементовано Другий енергетичний пакет, і розпочато процес імплементации Третього енергетичного пакету. Однак, незважаючи на ці кроки, ситуація в енергетичному секторі не покращується настільки, наскільки було б бажано. Це ставить під сумнів ефективність імплементации та вимагає детального дослідження цього питання.

Чому ж стан енергоефективності та енергетичної безпеки в Україні залишається актуальним питанням?... Основні аспекти сучасного стану енергоефективності в Україні можна визначити наступним чином:

1. Низький рівень енергоефективності. Україна є однією з країн з найнижчим рівнем енергоефективності в Європі. Це зумовлено застосуванням застарілих технологій та неефективне використання енергії в різних секторах економіки, що призводить до великих енергетичних втрат.

2. Велика залежність від імпортованих палив. Країна значно залежить від імпортованих енергетичних ресурсів, зокрема газу та нафти. Ця залежність піддається ризикам геополітичних коливань та впливає не лише енергетичну але й на економічну безпеку країни.

3. Потреба в модернізації енергетичних систем. Застарілі та неефективні енергетичні системи потребують суттєвої модернізації та впровадження новітніх технологій для зменшення втрат та підвищення загальної енергоефективності.

4. Недостатній розвиток відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). Використання відновлюваних джерел енергії є недостатнім у порівнянні з потенціалом країни. Розвиток ВДЕ може стати важливим чинником для зменшення залежності від традиційних видів енергії та зменшення викидів парникових газів.

5. Потреба в енергоефективних технологіях. Впровадження та підтримка енергоефективних технологій в промисловості, будівництві та побуті є важливим етапом для забезпечення оптимального використання енергоресурсів.

6. Напрямки розвитку. Зусилля влади та бізнес-середовища спрямовані на розробку та впровадження національних програм з енергоефективності, включаючи підтримку енергоефективних проектів та стимулювання використання ВДЕ.

7. Сприяння міжнародним ініціативам. Україна приєднується до міжнародних ініціатив та договорів, спрямованих на підвищення енергоефективності та зменшення викидів парникових газів.

Загалом, з вищезазначеного ми розуміємо, що покращення енергетичної безпеки в Україні не зосереджена лише на реформах та державних програмах, вона вимагає комплексного підходу, який включає в себе такі складові як:

- модернізація енергетичних інфраструктур;
- впровадження енергоефективних технологій;
- активна підтримка держави для створення сприятливого середовища для розвитку нововведень у галузі енергетики.

Якщо ми розглянемо державне управління енергетичною ефективністю в Україні, то слід зауважити, що ця сфера визначається комплексом заходів та інституційних механізмів, які спрямовані на підвищення ефективного використання енергетичних ресурсів у всіх галузях економіки. Основні аспекти державного управління енергетичною безпекою України включають:

1. Стратегічне планування. Урядові інстанції та спеціалізовані органи активно працюють над розробкою та вдосконаленням стратегій та національних програм енергоефективності та енергонезалежності. Ці документи визначають ключові напрямки та мету зменшення енергоспоживання та викидів парникових газів.

2. Регулювання та законодавство. Законодавство в галузі енергоефективності регулюється рядом нормативних актів, які визначають обов'язки суб'єктів господарювання щодо впровадження енергозберігаючих заходів та використання енергоефективних технологій.

3. Утворення інституційних структур. Для забезпечення ефективного управління енергетичною ефективністю, в Україні створені інституційні механізми, такі як Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження (ДАЕЕ), яке відповідає за розробку та реалізацію державної політики в цій сфері.

4. Фінансова підтримка. Для стимулювання енергоефективних заходів влада активно розвиває систему фінансової підтримки, таку як субсидії, кредити та інші інструменти, які сприяють інвестиціям у проекти з підвищення енергоефективності.

5. Залучення громадськості. Важливою частиною управління енергоефективністю є залучення громадськості. Інформаційні кампанії, освітні програми та консультації спрямовані на підвищення освіченості та свідомості громадян щодо ефективного використання енергії.

6. Міжнародна співпраця. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та партнерами для обміну досвідом та залучення фінансової підтримки для реалізації проектів з енергоефективності.

Державне управління енергетичною ефективністю в Україні спрямоване на створення ефективних інструментів та механізмів для досягнення стратегічних цілей у галузі енергетичної безпеки та енергонезалежності, сприяючи економічному розвитку та зменшенню негативного впливу на довкілля.

Основою державної політики та державного управління енергетичною безпекою в національній економіці є її система законодавства. Нормативно-правова база у сфері енергозбереження почала свій розвиток ще в 90-ті роки 20 століття та є досить розгалуженою. З часу набуття незалежності для реалізації державної політики у сфері енергоефективності та енергетичної безпеки в Україні було ухвалено низку нормативно-правових актів, а саме:

– Закон України «Про енергоефективність будівель». Цей закон визначає основні принципи та вимоги до енергоефективності в будівництві, включаючи стандарти енергоефективності для будівель та їх систем.

– Закон України «Про теплоенергетику». Регулює аспекти енергоефективності у секторі теплоенергетики та може містити вимоги щодо підвищення енергоефективності систем теплопостачання.

– Закон України «Про енергоспоживчу політику». Встановлює загальні принципи енергозбереження та стимулює заходи щодо підвищення енергоефективності в різних галузях.

– Державні будівельні норми (ДБН) та СНиП: Вони містять вимоги до енергоефективності будівель та інженерних систем.

– Стратегія енергоефективності до 2030 року та національні плани дій. Ці стратегії визначають основні завдання та заходи для підвищення енергоефективності в Україні.

Розглядаючи забезпечення енергетичної безпеки через призму Стратегій національної безпеки України протягом років незалежності, важливо відзначити, що перша Стратегія, затверджена у 2007 році, акцентувала увагу на економічній безпеці та визначала складнощі через залежність від імпорту енергоресурсів та недиверсифікованість джерел енергопостачання.

У Розділі 3 «Стратегічні цілі, пріоритети та завдання політики національної безпеки» було відзначено, що енергетична безпека можлива через підвищення

ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів. Також наголошувалося на необхідності розв'язання проблем зменшення енергетичної залежності та диверсифікації джерел енергопостачання, використання транзитного потенціалу країни та модернізації енергетичної інфраструктури за допомогою передових технологій.

Це підкреслює важливість стратегічних заходів для забезпечення стійкості та незалежності енергетичного сектору України, а також необхідність постійного вдосконалення та впровадження новітніх технологій в енергетичну інфраструктуру країни.

Так, зокрема, у Розділі 3 згаданої Стратегії «Безпекове середовище та актуальні загрози національним інтересам і національній безпеці України» (ст. 3.2.3.) чітко визначено загрози енергетичній безпеці. Серед них варто виділити [5]:

- Надмірна залежність від імпорту енергоносіїв, що створює ризик для стабільності енергетичного сектору.

- Невирішені проблеми диверсифікації джерел і маршрутів постачання енергоресурсів, що може призвести до вразливості та обмеженої працездатності системи.

- Недостатнє використання власного енергетичного потенціалу, що обумовлює необхідність максимізації внутрішніх ресурсів для забезпечення стійкості та самодостатності.

- Низька ефективність використання паливно-енергетичних ресурсів та повільні темпи впровадження новітніх технологій, що перешкоджають оптимізації енергетичного споживання та модернізації.

- Недостатня реалізація енерготранзитного потенціалу та інтеграція України в європейський енергетичний ринок, яка може обмежити можливості країни на міжнародному енергетичному ринку.

- Відсутність зведеного енергетичного балансу держави, що важливо для ефективного управління енергетичними ресурсами та забезпечення стійкості системи.

Ці аспекти вказують на необхідність комплексних заходів та стратегій для вирішення проблем енергетичної безпеки та підвищення стійкості енергетичного сектору України [5].

Саме тому, для вирішення вищезазначених проблем енергетичної безпеки та енергозбереження, які вимагають першочергового розв'язання, необхідним є:

- приведення положень законодавства у сфері енергозбереження у відповідність з економічною ситуацією;

- встановлення жорсткої відповідальності юридичних осіб та посадовців, а також громадян за неефективне та нераціональне використання паливно-енергетичних ресурсів;

- створення сприятливих умов для швидкого масового переходу на сучасне обладнання, яке є менш енергозатратним;

- стимулювання зростання інновацій у сфері енергозбереження за рахунок залучення фінансових коштів в інноваційне підприємництво і утримання висококваліфікованих кадрів шляхом створення нових робочих.

Реалізація зазначених напрямків дозволить сформулювати нову вдосконалену, ефективну енергетичну політику держави, розширить межі пошуку та впровадження інноваційних розробок у видобувничі сфери, сфери переробки викопних видів палива, виробництва, трансформації, постачання і споживання енергії.

Висновки. Отже, враховуючи вищевикладений матеріал, здається доцільним зробити наступні висновки:

На сучасному етапі розвитку України вищі органи державного управління включали забезпечення енергетичної безпеки у стратегії національної безпеки. Проте, політично-економічна ситуація в країні відкрила недоліки у державній політиці забезпечення енергетичної безпеки, особливо з точки зору ефективності та енергонезалежності, яка реалізувалася з часу отримання незалежності.

Від моменту проголошення незалежності України було сформовано ефективну та цілісну державну політику у сфері енергетичної безпеки, втім підтримка належного рівня ускладнювалась завдяки декларативності та не узгодженості чинних законодавчих актів, а саме відсутності об'єктивного уявлення про реальний стан енергетичної безпеки та пріоритетних шляхів у подоланні загрозливих явищ, які виникають.

Прийняття Стратегії енергетичної безпеки України є значущою подією в національному законодавстві, але ефективність його реалізації залежить від чіткої, своєчасної та результативної реалізації як Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», так і положень галузевої Стратегії енергетичної безпеки. Це стане вирішальним для досягнення енергетичної незалежності країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Данилишин Б. М., Микитенко В.В. *Макросистемна еволюція економіки України*. Київ: Нічлава, 2008. 750 с.
2. Денисюк С.П., Коцар О.В., Чернецька Ю.В. *Енергетична ефективність України. Крайні проектні ідеї: Проект «Професіоналізація та стабілізація енергетичного менеджменту в Україні»*. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2016. 79 с.
3. Дрожжин Д. Ю. *Державне регулювання енергоефективності в промисловості України. Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип.1. С. 195-200.
4. Стогній Б.С., Кириленко О.В., Праховник А.В., Денисюк С.П. *Основні параметри енергозабезпечення національної економіки на період до 2020 року*. Київ: Вид. Ін-ту електродинаміки НАН України. 2011. 275 с.
5. Стратегія енергетичної безпеки України, URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245562958>
6. Суходоля О. М. *Проблеми визначення сфери регулювання енергетичної безпеки. Стратегічні пріоритети*. 2019. Вип. 1. С. 5-17.

REFERENCES:

1. Danilishin, B.M., Mikitenko, V.V. (2008). *Makrosistemna evolyuciya ekonomiki Ukraini* [Macrosystem evolution of the economy of Ukraine]. Nichlava, Kiyiv, 750 [in Ukrainian].
2. Denisyuk, S.P., Kocar, O.V., Chernecka, Yu.V. (2016). *Energetichna efektyvnist Ukraini*. [Kraishi proektni ideyi: Proekt «Profesionalizaciya ta stabilizaciya energetichnogo menedzhmentu v Ukraini»] [Energy efficiency of Ukraine. Best project ideas: «Professionalization and stabilization of energy management in Ukraine» project]. KPI im. Ighora Sikorskogo, Kiyiv: 79 [in Ukrainian].
3. Drozhzhin, D.Yu. (2012). *Derzhavne reguluyannya energoefektyvnosti v promislovosti Ukraini* [State regulation of energy efficiency in the industry of Ukraine]. *Teoriya ta praktika derzhavnogo upravlinnya*, 1, 195-200 [in Ukrainian].
4. Stognij, B.S., Kirilenko, O.V., Prahovnik, A.V., Denisyuk, S.P. (2011). *Osnovni parametri energorabezpechennya nacionalnoyi ekonomiki na period do 2020 roku* [The main parameters of the energy supply of the national economy for the period until 2020]. Vid. In-tu elektrodinamiki NAN Ukraini, Kiyiv, 275 [in Ukrainian].

5. Strategiya energetichnoyi bezpeki Ukrayini [Energy security strategy of Ukraine]. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245562958> [in Ukrainian].

6. Suhodolya, O.M. (2019). Problemi viznachennya sferi regulyuvannya energetichnoyi bezpeki [Problems of determining the sphere of regulation of energy security]. *Strategichni prioriteti*, 1, 5–17 [in Ukrainian].